

ARGONAUȚII DIN ASCONA

Într-o însemnare autoscopică din *Memorii*, volumul al doilea, Mircea Eliade își spune că anul 1950 a fost, „pentru mine, bogat în evenimente”; mai precis și înainte de toate, „anul conferințelor și al congreselor” (Mircea Eliade, *Memorii*, II, Ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1991, p. 115). Însemnarea, cu același conținut, se repetă în articolul consacrat anului 1950 din *Memorii*. În realitate vrea să spună că timpul nu i-a fost favorabil în stabilirea priorităților dorite. A răspunde solicitărilor curente, „din afară”, însemna sustragerea de la preocupările mai importante și în curs, anume cercetarea științifică și munca la roman. Pentru amândouă aceste activități avea câte un volum, simultan, pe masa de lucru. Editori importanți, Payot, de pildă, îl somau cu termene de predare. În fond, anul 1950 a fost copleșitor de bogat în „evenimente neesențiale” și păgubos în alte privințe. Într-un fel, și titlul capitoului sub care apar respectivele însemnări este semnificativ: *Succesul cărților mele de istorie a religiilor nu mă consolează să-mi sacrific creația literară*. Afirmția din titlu ni-l amintește pe Ștefan Viziru din *Noaptea de Sânziene*, roman tocmai repus în lucru de puțină vreme. Ștefan oscila și el cu dor de moarte între două iubite, Una și Ghighi, ca și Eliade rob, deopotrivă, al științei religiilor și al scrierii românești. Dar în vreme ce eroul de roman aștepta semne și lăsa ca Marele Timp să aibă inițiative, celălalt erou, autorul însuși, și el în desfășurare, își stimula „iubitele”, cu riscul sacrificiului de sine, să se întrecă una pe alta, iar amândouă să-i aducă gloria mult așteptată în universul culturii.

Dar să vedem dacă autorul avea motive să fie reticent în legătură cu evenimentele, să le minimizeze, ori se complăcea în cochetărie. Într-adevăr, începuse anul pieptiș. Încă din ianuarie a trebuit să țină două conferințe, la date diferite, ambele la „Collège Philosophique”. Fusese invitat de Jean Wahl. Era o încercare grea, dat fiind *forumul extraordinar* în fața căruia trebuia să se prezinte, a compoziției membrilor de specialități diverse. Prima conferință, din 13 ianuarie, a avut ca temă *La structure des mythes*. Se pare că nu i-a plăcut vorbitorului, care

avea obiceiul să se autoexamineze ulterior. I-a venit greu să se acomodeze cu auditoriul select și sever. Făcuse greșeala de a vorbi liber și, probabil, retoric, patetic. Au asistat, „printre alții”, Maurice Leenhardt și Lévi-Strauss. Titlul era de natură să-l atragă pe Lévi-Strauss. Dar între ei erau neînțelegeri, de metodă în primul rând: autorul român aplica hermeneutica în abordarea fenomenului religios, adică urmărirea forma de credință indiferent de origine, pe un parcurs întins și liber de viață și de transformări, pentru a se înțelege „un anume mod de a fi” al ființei umane; în vreme ce pentru autorul francez conta schema, mai puțin impulsul de viață. Așa se nasc două categorii de opoziție: cosmologic/sociologic, ființă/structură. „Așa cum mă așteptam, Lévi-Strauss nu părea deloc de acord cu interpretarea mea, dar a păstrat, semnificativ, tăcerea în timpul discuției”. Eliade nota „semnificativ” întrucât știa din experiență că Lévi-Strauss urma să răspundă într-un fel ori altul, dar nu direct, ci prin intermediari, cum îi era obiceiul și cum a intrat în uzaj de o bucată de vreme. Într-o scrisoare adresată mai târziu lui Stig Wikander, profesorul de la Chicago scria: „Apropo de Claude Lévi-Strauss, discipolul său englez Edmond Leahr a publicat *a very nasty attack* împotriva mea în *New York Review of Books*, mă acuză că sunt *a Christian Jungian* etc.” (Mircea Eliade, *Europa. Asia. America... Corespondență*, Volumul al III-lea (R-Z), Îngrijirea ediției și indice de Mircea Handoca, Humanitas, București, 2004, p. 363-364).

A doua conferință, *Le mythe dans le monde moderne* (20 ianuarie), putea de asemenea să-l preocupe pe Lévi-Strauss, care susținea el însuși ideea supraviețuirii și transformării miturilor, mai ales a ritualurilor. N-a mai venit. În schimb, conferința „a avut mai mult succes” și i-au urmat discuții pasionante. De data aceasta, conferențiarul a avut la îndemână un text scris. În *Jurnal I* găsim consemnarea aceluiași „evenimente”, dar într-o singură frază, ca să treacă mai pe larg la relatarea întâmplărilor *post-festum*. Totdeauna acorda atenție episoadelor de asemenea natură, cu referire la persoanele cunoscute prima dată îndeosebi, discuții de interes științific stringent, preocupări de lectură. De data aceasta l-a cunoscut pe

Teilhard de Chardin, prin intermediul lui Jean Daniélou. Se arăta mulțumit de cele „două ceasuri de discuție”. Firește, fiecare și-a făcut rapid rezumatul ultimelor cercetări. De unde trebuie sigur să înțelegem că „evenimentele”, vreau să spun conferințele și congresele, erau prilejuri de consultații de mare interes pentru fiecare participant și, în sfârșit, pentru știință. Pentru Eliade erau hrană continuă și, orice ar spune el în formă mascată, le căuta cu patimă. Unele conferințe le ținea „din mers”. Invitației lui Jean Wahl i-a urmat alta imediat, din partea Centrului Român de Cercetări, instituție care își serba momentul inaugural. Era patronată, după câte îmi dau seama, de Prințul Nicolae și avea să devină apreciată de intelectualii vremii, dovadă că printre conferențieri aveau să se înscrie „preoții Jean de Menasce și Jean Daniélou, apoi Gabriel Marcel, Marcel Brion, Henry Corbin, Marcel Griaule”, toți prieteni ai lui Eliade. A vorbit la inaugurare, pe 21 ianuarie (deci după *Le mythe dans le monde moderne*), despre *România și Orientul*. Problema era de actualitate atît pentru parizieni, presați de escaladarea conflictelor militare, cît și, mai ales, pentru românii din diaspora, chemați să-și întărească rîndurile în rezistența comună.

În martie, pe 23-24, calendarul întrunirilor științifice, tot în centre de mare faimă, se încarcă din nou. Invitația îi vine din două direcții, de la două instituții diferite. Una i-a făcut-o Raffaele Pettazoni din partea Universității. A vorbit despre șamanism (titlul: *Le Chamanisme*). Tocmai avea pe masa de lucru cartea cu (aproximativ) același titlu, pe care Payot o aștepta de mai multă vreme. Cealaltă invitație o primise de la Giuseppe Tucci, pe care îl cunoscuse în India, unde predase la universitatea lui Tagore din Shantiniketan. Între timp, Tucci, întors în țară, a înființat Institutul de Studii Orientale, cum visase și Eliade să facă unul la București, fapt pentru care a început cu „Zalmoxis”. Și-a intitulat conferința *Tantrismul și Șamanismul*, pe gustul marilor săi profesori și deveniți prieteni, neîntrecuți specialiști în religiile orfice, misterice și în tehnicile extazului. Dar a regretat ulterior, cel puțin așa notează, că a ales „un subiect atît de tehnic”. I-ar fi convenit mai bine, probabil, „structura și funcțiile mitului, probleme de interes mai general” (*Memorii*, II, p. 117), adică mai filosofice și interdisciplinare, unde Eliade îi depășea categoric și pe Pettazoni, și pe Tucci. Nu uită să pomenească (în *Memorii*, nu și în *Jurnal*) noile lui cunoștințe, nume celebre în știința religiilor și în disciplinele asociate, de pildă A. Grenier, directorul Institutului Francez, apoi Angelo Brelich, L. Vincelli

și, mai ales, Karl Kerényi, cu care avea să se reîntîlnească în curînd la Ascona și cu care va întreține o lungă și fructuoasă amicitie de idei. Și, firește, „agapa finală”, care însemna pentru acești mari specialiști, de pe toate meridianele științelor religiilor, o înfîlnire-bilanț și de principiu ca să se vadă ce s-a realizat pînă în clipa dată și cum se poate continua. Cu acel prilej Tucci i-a propus să reînființeze revista „Zalmoxis”. Institutul de Studii Orientale asigura costurile. O asemenea invitație i-o făcuse mai înainte și Henri Corbin.

Nu este lipsit de interes ce notă dă în particular autorul propriilor înfîlniri internaționale. Citim într-o scrisoare din 18 aprilie 1950 către prietenii lui, Tanzi și Brutus Coste: „La Roma, am avut «francamente» mare succes. Am vorbit în Aula Magna a Universității cu rectorul și toți profesorii de față; prezentat de [Raffaele] Pettazoni ca *uno genialissimo* etc.... A doua conferință, la Institutul Oriental, a fost aidoma: vreo cinci sute de persoane, prezentat de [Giuseppe] Tucci: *straordinario, geniale* etc. etc. Au urmat recepția, interviuri. Și mi s-a propus să vin profesor pe un an la Universitatea și la Institutul Oriental, ținînd un curs de istorie a religiilor și altul de mistică orientală comparată. Dacă împrejurările mi-o vor permite, voi veni” (*Idem*, p. 491). Variația de ton se explică. Rareori îl cuprinde entuziasmul pe autorul care a scris *Împotriva deznădejdii*. Și-o permite numai față de familie și de prieteni. Uneori chiar se pierde în laude și în planuri fanteziste, ca de pildă cînd tînărul indianist îi scria tatălui său de la Calcutta. Jurnalul trecea drept un instrument mai riguros, destinat înainte de toate arhivei; de aceea trebuia scris cu măsură, selectiv, ca să trezească interes mai general și să fie util cercetătorului de mîine. De multe ori se vedea nevoit să-și transcrie însemnările și greu se hotăra pentru forma definitivă. Nu se poate spune că făcea excepție în această privință.

Prima parte a anului de expediții științifice sub semnul conferințelor și congreselor (pentru că mai sînt și altele, de pildă prelegeri universitare în diverse centre prestigioase, pe care autorul nici măcar nu le mai consemnează) nu se oprește aici. Jurnalul mai reține o călătorie la Veneția, la sfîrșitul lui mai, ca participant la Adunarea Constitutivă a Societății Europene de Cultură. Informațiile din *Jurnal I* și din *Memorii II*, succinte de altfel, își corespund în ce privește găzduirea la „famosul hotel Bauer-Grünwald” („unde n-am mai intrat niciodată de atunci”) și evocarea unui episod biografic petrecut în 1937, „în drum spre Berna, unde mă duceam să-l văd pe Boga” (*Memorii*, II, 162-163); prilej de reverie și

de tristețe pentru Eliade, cel din 1950. De altfel, de multe ori călătoriile, dese, aproape suprauman de dese, îi răscoleau amintirile și dorul de meleagurile natale. Spre deosebire, *Jurnalul* cuprinde și consemnarea devenită șablon (privind personalitățile cunoscute cu prilejul conferințelor-congreselor, plus ritualul întrevederilor pe teme savante): „Am cunoscut, printre alții, pe Ungaretti, L. Guilloux, Benda, Mario Praz etc. Lungi discuții cu Abbe Morel, Jean Amrouche, Jean Wahe” (*Jurnal*, p. 163).

Dar încercarea cea mai grea și punctul de atracție cel mai important pentru specialiștii în domeniul sacrului îl constituia întrunirea savantă de la Ascona, ca un *axis mundi*, în inima Alpilor elvețieni și pe malul lacului Maggiore. În grupul restrâns de la Ascona și al revistei „Eranos” aveau acces ca într-o fratrie, sub patronajul sever al lui Jung, cei mai renumiți savanți din toată lumea pentru studiul fenomenului religios. Se întruneau anual în septembrie la Ascona, fiind găzduți în somptuoasa Villa Gabriella, ca într-o corabie misterioasă pregătită să pornească într-o lungă expediție, să descopere bulgărele de aur al vieții și al morții, nu altul decât sacral, în accepțiunea cea mai profund religioasă. O distinsă doamnă de legendă, Olga Froebe-Kapteyn, îndrăgită absolut de toți, îi aștepta cu neclintire, încrezătoare că se vor întoarce.

Anul 1950 nu a fost doar semnificativ prin „evenimente”, de altfel și alții de dinainte, mai ales de după, au fost la fel; însă în acel august-septembrie, Mircea Eliade, de 43 de ani, în plină putere a creației, a fost primit în rîndurile argonauților de la Ascona. A sosit la 20 august, iar primul pe care l-a cunoscut a fost Gersham Scholem, chiar în aceeași zi, care „mă fascinasese de cum îl cunoscusem”. De altfel se știau dinainte, din fericire, cum se întâmplă între oamenii de carte. Gersham era profesor de Cabală la Universitatea din Ierusalim și citise „toate” lucrările autorului român „chiar și *Yoga* din 1936”. Nu aflăm prea multe despre propria-i comunicare; se pare că o pregătise în grabă. Sînt semne că s-a bucurat de mare succes, de vreme ce Joachim Wach, prezent și el, l-a invitat la Chicago, după care a urmat succesiunea la catedră, iar C.G. Jung și Olga Froebe au pus stăpînire pe el, în sensul că i-au permanentizat calendarul conferințelor de la Ascona-Eranos. Și apoi: „Lungi discuții cu Jung, cu Louis Massinghon, Henry Corbin, Raffaele Pettazoni” (*Memorii*, II, p. 120), sau: „Iarăși o lungă plimbare cu sfătosul Scholem. Îmi vorbește de practicile erotico-nihiliste ale anumitor secte cabalistice, și îmi cere lămuriri asupra tantrismu-

lui” (*Jurnal*, I, 1941-1969, Ediție îngrijită de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1993, p. 171).

După Ascona a trebuit să fie prezent la Amsterdam. În septembrie se desfășurau lucrările Congresului Internațional de Istorie a Religiiilor. Fusese numit de către Gherardus van der Leeuw, cunoștință veche, gazda și organizatorul Congresului, într-o comisie de inițiativă care urma să înființeze cu acel prilej Asociația Internațională de Studii Istorico Religioase: „astfel că a trebuit să iau parte la toate discuțiile preliminare” (*Memorii*, II, p. 121). Asemenea însărcinări nu prea îi erau pe plac, de vreme ce nota în *Jurnal*: „Prea puține amintiri din aceste două zile olandeze”. Probabil este o frază rezumativă și chiar nedreaptă, căci în *Memorii* II citim: „Îmi amintesc și acum discuțiile cu Stig Wikander și Maurice Leehardt, plimbarea cu soții Pench și Jean Filliozat în grădina zoologică, recepția de la Rigksmuseum...” (p. 121). Era tocmai ce dorea de la asemenea reuniuni, cum nota în același loc: „Ca la orice congres internațional, partea cea mai importantă au constituit-o nu atît conferințele și comunicările, cît discuțiile cu maeștrii și colegii din alte țări și continente. Pe unii din ei i-am întîlnit pentru prima oară aici la Amsterdam”. Drept urmare, în aceeași lună a participat la Congresul de Psihologie Religioasă de la Fontainebleau, organizat de R.P. Bruno și de „Études carmélitaines”. A improvizat conferința, dar l-a bucurat faptul că a „stat de vorbă cu cîțiva psihologi și psihanalisti, în primul rînd cu Dr. René Laforgue, a cărui carte despre Baudelaire (*La Psychologie de l'échec*) o citisem nu de mult” (*Idem*, p. 122).

